

Hónapló

Dalos György

Előválasztás, régi vita, sztrájk

Berlin, 2021. október 12.

Soha könnyebben és soha nehezebben nem esett választás. Pihekönnyen ment, mert a technika megkímélt attól, hogy Budapestre utazzam, és személyesen járuljak a szavazóponthoz a Nyugatinál. Egyszerűen beírtam a gépbe, hogy www.elovalasztas.hu, és már jött is vissza a biztató kampánydalszöveg, miszerint „Élni hívlak”, és ettől kezdve a portál szinte kézen fogva vezetett a szavazóbiztoshoz. Mindössze orcámat kellett videón bemutatnom, egy csinos fiatal lány ellenőrizte a személyi igazolvány és a lakcímkártya alapján benyújtott adataimat. Közben a konyhában főtt az ebéd, s letudván pár száz előttem várakozó szavazópolgárt – ilyen se volt még: ülve sorban állni! –, tisztult lélekkel adtam át magam a fűszeres ízeknek. Az ebédet pedig szieszta követte, jót aludtam a döntésemre.

80

Mégis, mióta demokratikus jogaimat gyakorlom, vagyis 1989 novembere, a nevezetes négy-igenes népszavazás óta, ez volt a legnehezebb voksolásom. Súlyossá az tette, hogy a két jelölt – Dobrev Klára vagy Márki-Zay Péter – közötti döntés nyomán baráti köröm és tágabb környezetem élesen kettévált, majdnem olyan következetességgel, mint a kormánypárt és az ellenzék. A vita köztük indulatos, türelmetlen és a mai közbeszédhez illően személyeskedő volt. Hogy helyzetemet világossá tegyem, hadd indítsak „coming out”-tal: én a DK jelöltjére szavaztam, nem pedig a független hódmezővásárhelyi politikusra. Ugyanakkor bevallom, hogy a velem ellenkezően választók valamennyi érvét értem és méltányolom. Hogy nem követtem őket, abban nem annyira racionális, vitára alkalmas megfontolások befolyásoltak, mint inkább reflexszerű, érzelmi hozzáállásom. Ez döntött volna alapesetben is, tehát ha kizárólag rokonszenv szerint részesítem előnyben az egyik jelöltet, azt, akinek fellépéséből, habitusából kisüt, hogy az enyémhez közel álló értékeket képvisel, még hozzá olyan stílusban, amely hitelesíti a fellépését. Hogy azután kormányfő lesz-e belőle, nem az én gondom – akkor is támogatnám, ha veszítene.

Van azután a másik megközelítés. Márki-Zayt eszerint azért kellene támogatnom, mert vélhetően ő hozza majd jövő tavasszal azokat a plusz jobboldali szavazatokat, amelyek elősegítik az Orbán-rendszer leváltását. Dobrev Klára, érvelnek e felfogás hívei, Gyurcsány Ferenchez fűződő házastársi kapcsolata miatt elrettenti a jobboldali szavazótábort, s ezen még egy gyors válóper sem segítene. Márpedig fontosabb célt, mint a mihamarabbi őrsváltást, elképzelni sem lehet. Nem mondom, érzelmileg ez az argumentum is hat rám. Évek óta ábrándozom arról, hogy ha péntek reggel bekap-

csolom a rádiót, nem Orbán Viktor öntelt szövegeit hallok, s ha belenézek a *Magyar Nemzet*be, nem a lap nemes hagyományait megtagadó primitív propagandát olvasom. Egyéb előnyöket földrajzi távollétem és korom miatt ettől a változástól nem várhatok, de úgy gondolom, a társadalomnak jót tenne, ha az oligarchás, EU-ellenes, hideg-polgárháborús Fidesz-világ a múltba tűnne. Lehetséges, hogy Dobrev jelöltsége kudarccal jár majd, de Márki-Zay befutására sem vennék mérget. S ha így van, akkor megmaradhatok az eredeti döntési indítékom mellett. Az azonban mégis zavar, hogy az adott kérdésben elfoglalt álláspontom kapcsán olyan emberekkel kerülhetek szembe, akikkel több évtizedes közös gondolkodás köt össze, és hogy voltaképpen bármely új vitatéma vízvázasztónak mutatkozhat. A játék nem éri meg a gyertyát.

*

1965 nyarán akkori kötődésemmek megfelelő szélsőbaloldali társaságban az aktuális algériai puccsról folyt a vita: Ben Bella elnök hatalmát régi harcostársa, Bumedien hadügyminiszter döntötte meg. Épp arra a nyárra Algírba tervezték a Világifjúsági Találkozót (VIT), s bár a puccsisták fenntartották a fesztiválra szóló meghívást, a rendező Demokratikus Ifjúsági Világszövetség (DIVSZ) nyilván szovjet javaslatra lemondta az eseményt. Ben Bella hatalmas név volt – Nehruval, Nasszerrel és Titóval együtt a tömbön kívüli országok mozgalmának vezetője és az „arab szocializmus” apostola. Bukása néhány hétre megosztotta Algéria barátait: az arab világban fölöttébb érdekelt, Ben Bellát komoly hitelekkel segítő Moszkva hűvösen tartózkodó maradt, Peking lelkesen üdvözölte az új garnitúrát, Kairó nyugtalanul kívárt, Havanna a Castro–Ben Bella-férfibarátság jegyében hevesen tiltakozott, sőt még arra is hajlandó volt, hogy rögtönözve átvegye a Világifjúsági Találkozót. Barátaim azon különböztek össze egymással egy Bajza utcai panellakásban, hogy balról vagy jobbról döntötték meg az elnököt. Fogyott is bőven az asztalra kihelyezett, ropival kísért vodka, az érvekbe és ellenérvekbe egyre több szesz szólt bele, és a nekikeseredett disputa hajnali kettő tájt döntetlenül végződött.

Engem a dologban leginkább a VIT érdekelt, mert oda huszonegy évesen akár tévénezőként is szerettem volna eljutni, lelkemben a világ ifjúságával együtt zakatolni, a Moszkva-parti estéket dúdolni, nemzetköziséget megélni. Ezért azután fenntartás nélkül azt az álláspontot fogadtam el, mely szerint a puccs igenis baloldali, és az afrikai szocializmus Bumediennél jó kezekben van, nem is értettem, mit lehet itt kétségbe vonni. A VIT-et végül se Havanna, se Algír nem „kapta meg”, az előbbi 1978-ban, az utóbbi csak 2001-ben fogadhatta a „világ ifjúságát”. Legközelebbi helyszínnek 1968-ra Szófiát jelölték ki – ott nem kellett pucstól tartani. Ben Bella hosszú fogása, majd házi őrizete után 2012-ben elfeledett száműzöttként halt meg a svájci Evianban. Az 1965-ös puccs politikai irányát ma éppoly nehéz meghatározni, mint a maga idejében. Algéria, annyi más harmadik világbeli országhoz hasonlóan, mindmáig az államkapitalizmus vagy szabad piacgazdaság dilemmájában vergődik – csak hát szovjet hitelek nélkül, Szovjetunió nélkül, tömbön kívüli országok, tömbök, „arab szocializmus”, mi több, szo-

cializmus nélkül. Hol van a VIT, hol a DIVSZ, hol van az a nyár, hová lett a tavalyi hó? Algéria most éppen volt gyarmattartójával, Franciaországgal került diplomáciai konfliktusba.

*

„Tote Hose”, „halott nadrág”, a Wikipédia megközelítő fordítása szerint „nem történik semmi” (pedig arra ott van a „nix los”) – ez a bizarr szópár jellemzi a pangás, az uborkaszezion állapotát, s valóban, ami történik, az sem túl izgalmas. A német választáson győztes SPD a zöldekkel és a szabad demokratákkal tárgyal kormányalakításról, a vesztes CDU a sebeit nyalogatja, a csúnya bukáshoz keres bűnbakot, de ez sem borítja fel a kedélyeket, vagyis inkább a német közélet kedélytelenségét. A koalíció nyilvánvalóan meglesz, a Szövetségi Köztársaság kormányozható marad, és a közélet alig észleli a történelmi változást, a Merkel-éra végét. Berlinben a képlet valamelyest módosul: itt a szabad demokraták mellett a Baloldallal is számolni kell, mert gyatra országos eredményükhöz (4,9 százalék) képest néhány fővárosi kerületben jól szerepeltek. Bizonyos azonban, hogy a verseny, amely nálunk már-már örületbe kergeti a Facebook népét, itt langy unalomba fullad.

Hétköznap ez a javából. Délelőttönként járok le bevásárolni a legközelebbi EDEKA szupermarketbe, átkelve a Choriner Strasse másik oldalára, onnan a zebrán a Fehrbelliner Strasse túlpartjára. Százhusz méter után bekanyarodom a Teutoburger Platzra, vaktában haladok, mintha szervezetembe beépített GPS-készülék irányítana. A bolt előtt rutinosan felöltöm a szabvány szerinti maszkot, s a bolton belül is szinte önműködően haladok az egyes részlegek felé: zöldség-gyümölcs, pékáru, tejtermékek, felvágottak, édes-ség, ásványvíz, s irány a pénztár, távolságot tartva. A kassza előtt másfél méterrel döntéshelyzetbe csöppenek: kártyával vagy készpénzzel fizessek, egy pillanatig habozok, de lám, ez a dilemma is hamar megoldódik. Kint vagyok a boltból, egyik kezemmel tartom a bevásárlószatyrot, másikkal leszedelem a maszkot – hú de jó dolog lélegezni! Átmegek a zebrán, ráfordulok a Fehrbellinerre, 120 méter után a Chorinerre, és ezzel elértem a célokat. Nyugis élet, mormolom magam elé, de azért történhetne valami.

Történt is: tegnap a Fehrbellineren rendőrautók sorjáztak, némelyik szírenázva állt meg a sarkon. Szemből több száz, talán ezerfőnyi tömeg közeledett, transzparensokkal, táblákkal, zászlókkal és persze maszkban. Gondoltam, mind felvették az oltást, hiszen a transzparens hírül adta, hogy kórházi dolgozók, ápolók, takarítók és műszakiak. Hetek óta sztrájkolnak, figyelmeztető jelleggel, a betegellátást elvben nem lehet megtagadni. Magasabb bérért és jobb munkakörülményekért tüntetnek. A cipő ugyanott szorít, mint Magyarországon: kevés a kórházi férőhely, a meglévő személyzet nem győzi ellátni a betegeket, és erős a fertőződés kockázata. A jelszavak aforisztikusak: „Mi mentünk meg titeket – ki ment meg bennünket?”, „Az ápoló is ápolásra szorul!”, s csipetnyi antikapitalista hangsúllyal: „Egészséget profit helyett”. Egy résztvevőt hordágyon visznek, ő lenne a jelképes ápoló, aki alig jut levegőhöz. Megilletődve figyeltem, ahogy a méltóságteljes menet elvonult. Egy járdán álló idősebb férfi rám pillantva, sokat sejtető, megvető pillantással és fejcsoválással annyit mondott: „Ez Németország...”

Jó lett volna megtudni, mire gondol, de vitába keveredni nem akartam – kevés reményem fűződik a szópárbajokhoz.

Sztrájkokat és tüntetéseket gyakran láttam Németországban, igaz, 1989 előtt csak a nyugati tartományokban. 1984 tavaszán és nyarán tévékészülékemhez szögezve néztem a 35 órás munkaidőért folytatott harcot. Előbb a nyomda-, majd az acélipar feszült neki a munkaadóknak, fém munkások teljes egy hónapig kitartottak, s bár a kitűzött célt a szaktársak nem érték el, a 38,5-es eredményt egyenes adásban, hamisítatlan munkásmozgalmi pátozzsal jelentették be. Ekkor az IG-Metall szakszervezet vezetői elénekelték az „Elvtársak, álljunk a sorba...” kezdetű orosz forradalmi dal német változatát, amely egyben az SPD himnuszának is számított. Bevallom, megilletődtem. Később, tartós berlini időszakomban kissé hűvösebb lett a viszonyom a munkabeszüntetés műfajához, különösen, ha a megmozdulás a városi vagy városközi közlekedést érintette. Most megint szerettem a sztrájkot, mert a munka és a tőke harca néhány percre kiragadott a berlini délelőtt egyhangúságából.

Hargitai Miklós

Veszélyben a karácsony

83

Az ütött szöveget a fejemben, hogy a nyugati után a magyar sajtó – a Hír TV-től a *Napi.hu*-ig – is készségesen megírta: „veszélyben a karácsony”. Merthogy a sofőrhiány/az üzemanyagválság/a korábbi korlátozásokból fakadó termelési nehézségek miatt üresek lesznek a boltok polcai. Ezek szerint tehát a karácsony – eredendően Jézus születésének ünnepe, de a más vallásúak kedvéért legyen mondjuk a szereteté – akkor lehet zavartalan, ha időben megérkeznek a mindenféle kütyükkel és gyorsan avuló divatcikkekkel megrakott konténerek Kínából. Ha pedig nem érkeznek meg, akkor oda az ünnep.

Mi a tavalyi karácsonyt otthon töltöttük, vidéken, a járványkorlátozások miatt a legszűkebb családi körben. Kölcsönös ajándékozás nem volt, ellenben a délutáni sötétségben körbecikliztük a dunántúli kisvárost, megcsodálva a különféle karácsonyi díszkivilágításokat, majd bőségesen megettük a galambokat és a kutyát (legyen nekik is ünnep), és utána olyan áldott békeességben telt az este egy csendes vacsora és egy apró karácsonyfa mellett, mint talán még soha. A szeretteink, akikkel más karácsonyokkor együtt szoktunk lenni, fájóan hiányoztak, de az ajándékok... hát, azok talán nem annyira.

Amúgy a mi családunk az alsó (illetve nem tudom pontosan, hogyan rétegződtek ezek, de biztosan nem a felső) középosztályhoz tartozott az előző rendszerben, ráadásul gyakorló katolikusként elég marginalizált helyzetben voltunk a munkásosztályon, illetve az alkotó értelmiségben belül. A mi

karácsonyaink tehát korábban sem az ajándékok köré szerveződtek. 1981-ben például a *Hotel Menthol* című Hungária-lemezt kaptam, aminek az árát vagy az értékét nehéz a mai viszonyokra konvertálni, de nagyjából úgy kell elképzelni (szigorúan anyagi szempontból), mint ma egy jó regényt. A megelőző évben a *Rock and Roll Party*, a következőben az *Aréna* volt a meglepetés (ugyanattól a zenekartól), ami így talán kissé monotonnak tűnik, de a zenei fejlődésekre a saját megítélesem szerint remek hatással volt, vagyis biztosan nem voltam elégedetlen, és ha nem olvasok éppen, ünnepek idején ma is leginkább zenehallgatással szeretem tölteni azt a néhány órát, amit a mi szakmánk mellett az ünnepi pihenésre lehet allokálni, vagyis a hatása is tartós volt.

Attól tehát nem tartok, hogy a konténerszállító óriáshajók esetleges kézése nyomán elmaradna az idei karácsony: nem fog elmaradni, és ha a járványhelyzet engedi, talán több találkozás és több öröm is lesz benne, mint a tavalyiban. De valami mégis aggaszt: úgy tűnik számomra, hogy ez az egész karácsonyp probléma csupán egy apró tünet, és valójában arról van szó, hogy a fogalmaink kezdik elveszíteni a jelentésüket.

Hogy a karácsony veszélybe kerül, az olyan régi, közös félelem, ami talán egyidős magával az ünneppel: nem attól félünk, hogy a gyermek Jézus nem születik meg, hanem attól, hogy nem érkezik meg a szívünkbe az a templom- és fenyőillatú áhítat, ami a boldog családban felnövő gyermekeket valamikor három-négy éves kor táján először és végleg elvarázsolja. És nem érkezik meg, természetesen, már évtizedek óta, de azért félünk, és odaülünk megnézni a gyerekekkel az aktuális karácsonyi mesét, amely kivétel nélkül mindig erről szól, de attól még a karácsonyt nem fenyegeti semmilyen veszély a saját lelkünk elkérgesedésén kívül.

És attól sem kell félni, ami mostanában szintén aggodalom tárgya idehaza bizonyos körökben, hogy Magyarországnak a tavaszi választás után „nem lesz keresztény kormánya”. Nem lesz, természetesen, de ez nem jelent majd szignifikáns változást a kereszténység szempontjából, merthogy keresztény kormányunk eddig sem volt (ami nem olyan nagy baj egyébként egy szekuláris államban). A kereszténység egy egyistenhívő vallás, és a NER kereszténysége már ezen a ponton megbicsaklik: „Senki sem szolgálhat két úrnak: vagy gyűlöli az egyiket, a másikat pedig szereti, vagy ragaszkodik az egyikhez, a másikat pedig megveti. Nem szolgálhattok az Istennek is, a Mammonnak is.” Vagy éppen: „Ne gyűjtsetek magatoknak kincset a földön, ahol moly rágja és rozsdá marja, s ahol betörnek és ellopják a tolvajok! A mennyben gyűjtsetek kincset, mert ahol a kincsed, ott a szíved is.” Ezt a mi uraink mintha alaposan félreértették volna, nem is beszélve a keresztény tanítás lényegéről, amely valami olyasmi, hogy Jézus, az Isten fia meghalt, majd föltámadt értünk – egészen pontosan az életét adta váltságul (más szóval megváltásul) a bűneinkért, ami által mindenki lehetőséget kapott a bűnbocsánatra és a megigazulásra. Ehhez pedig csak annyit kell tennünk, hogy követjük őt, mindenekelőtt abban, hogy a szeretetben áldozatokat hozunk másokért. A Bibliában, amely meglehetősen pontos leírását adja annak, hogy mit vár el az Isten az ő útján járóktól, nincs a lopott székház árából privatizált bá-

nya, az önkormányzattól aprópénzért megvett (de még az önkormányzattal felújított), majd a párizsi nagykövetté kinevezett cimboránkkal piaci áron megvásároltatott Haris közeli lakás, és persze nincs a kert végében közpénzből felépített stadion sem. Rongyos istállócska van, csiszolatlan deszkákból összerótt jászol, pólya helyett szalma, fűtés gyanánt pedig a barokk lehelete – ez egy másik paradigma, nem az, amelyben magángépekkel röpködünk az Európa nagyvárosaiban rendezett focimeccsekre meg az Adria kies magánszigeteire. Egyszóval a kereszténységet mint vallási tanítást semmilyen veszteség nem éri Orbán Viktor kormányának esetleges lelépésével – sőt. Ellenben az elmúlt években a Fidesz-kormányhoz indokolatlanul közel sodródott keresztény egyházak meglehetősen furcsa helyzetbe kerültek, mivel úgy áll, hogy jövő áprilisban egy ideológiaszédelő (most éppen) kurzuskeresztény mellett kell majd kiállniuk egy jelzők – és főleg fosztóképzők – nélküli kereszténnyel szemben. (Valójában nem kell, persze, de „Ahol a kincs...” – szóval ők azért fognak.)

Minket – családirag, de személyesen engem is – az előző rendszerben számos kisebb-nagyobb megpróbáltatás ért a katolikus hit miatt; nem foglalkoztunk vele, mert a család arra is megtanított, hogy mindez együtt jár a vallásossággal. Elfogadtuk, ahogy az ateista államhatalom és a keresztény egyházak kényszerű (?) együttélését is. A katolikus gimnáziumban, ahova jártam, azt tanultuk, hogy a keresztény tanítás nem válhat ideológiává, illetve a politikai hatalom ideológiai támaszává, mert a történelem során minden olyan eset, amikor mégis azzá vált, súlyosan ártott az egyháznak. Ezt persze könnyedén mondhatták az akkori atyák, mert esély sem volt rá, hogy a Kádár-rendszer a katolikusok ideológiai támaszára tartana igényt, beérte az egyházi vezetők kollaborációjával. Aztán elkövetkezett a rendszerváltás, amely után az említett kollaborációval való szembenézés ugyanúgy elmaradt – a mai hatalmasok megértő támogatásával –, mint a gyermekekkel szembeni visszaélések feltárása, szankcionálása és megelőzése (fontos: a mai kormány ezt, immár egyedül Európában, ugyanúgy nem szorgalmazza, mint az egyházi ügynökakták nyilvánosságát). Most pedig ott tartunk, hogy a nagy egyházak, köztük az enyém is, tevőlegesen támogat egy nyíltan korrupt, szegényellenes, a gyűlölködést és a hazugságot politikai eszközként használó hatalmat – nagyon nehéz nem úgy gondolni, mint hogy viszonzásul az imént megnevezett elnézésekért.

Egy szó, mint száz: abban biztos vagyok, hogy a karácsony idén sem fog elmaradni; még a nagybőjt is esélyes – ahogy az élelmiszerárak alakulnak, egyre valószínűbb –, de hogy bűnbánat és feltámadás lesz-e, az egyelőre erősen kétséges. A húsvét április 17-re esik majd, így – bár a választás pontos időpontját nem ismerjük – lesz rá alkalom, hogy a magyar közélet egyik legvisszataszítóbb jelensége, a templomi agitáció ismét kibontakozhasson. (Ez nem egy jóslat arról, hogy így lesz, hanem egy közvetlen személyes tapasztalatokon nyugvó állítás arról, hogy így szokott lenni.) Márki-Zay Péter az én szememben biztosan nem Messiás – az a hely már foglalt –, de ha közte és Orbán Viktor között kell választanom (márpedig a 2022-es szavazásnak ez lesz a tétje), akkor nekem elég lesz felidézni a tízparancsolatot,

és mindenféle egyházi útmutatás nélkül is meg fogom tudni különböztetni a valószínűleg helyes döntést a biztosan helytelentől. Mert a fogalmak egyelőre még minden ellenkező irányú erőfeszítés dacára azt jelentik, amit jelenetek: „igen, igen, nem, nem; ami ezeknél több, a gonosztól van”.

Parászka Boróka

Buszoztatások

Kötelező októberi penzum: a 23-i ünnepekre buszoztatott erdélyiekről, s a buszoztatásokra adott magyarországi reakciókról kell írni. Kedvtelenül állok bele, reménytelen vállalkozás megváltoztatni a közhangulatot. Egyre kevesebb az erőm az elviselésére, egyre több sérülést szenvedek én is. Azt hinné az ember, megszokja a verbális erőszakot, leperegnek a sértések, kialakul a rutin a leszámolással szemben. De nem, összeadódnak a negatív élmények, csak a reménytelenség nő, és mélyül a kiábrándulás.

A „buszoztatás”, ez a különös modern népi rítus már megszokott. Különböző eseményekre, érdeklődés hiányában, embereket szállítanak innen oda. Erősítik a szembenállásokat: a mieink a tieitek ellen sorakoznak el. Ez történt az utóbbi parlamenti ciklusok majdnem mindegyikében Romániában – amíg a választási csalásokat meg nem sikerült fékezni. Ez történik Magyarországon néhány éve, mióta a kormányzati rendezvények iránt megcsappant az érdeklődés, s beszervezett statisztákkal pótolják a lelkes és önkéntes alapon felvonuló állampolgárokat.

Valamiért soha nem a „buszoztató” kerül célkeresztbe, az, aki mindezt kitalálja, finanszírozza, leszervezi. Hanem azok, akik a buszon ülnek. A délromániai parasztok, akiket a bukaresti elit annyira tud utálni, és szidalmazni, mert mindenben az ellentétét képviselik annak, amit a román progresszió el akar hinni az országról. Nem jól öltözöttek, nem tájékozottak, nem vagyonosak. Hanem mint a tulkok (mondják), mennek előre, buszoznak, a saját konok fejük és mindig üres zsebük szerint. Parasztok. Mennyi lucskos, cafrangos, sercintett szinonima van erre a románban!

És mi mindent mondanak el a kormányzati rendezvényekre szállított erdélyiekről magyar ellenzéki körökben. Románok, megvásárolható senkik, korrupt gazemberek. A jelzők persze önállósodnak. Nem csak a megbélyegzett buszon ülőkre ragad rá, hanem mindenkire, aki hozzájuk kötődik. A fővárosban és nagyvárosokban túli lecsúszott, izolált Romániára. Minden erdélyi magyarra. Úgy működik, mint minden stigma, a célzott, személyes haragok, sértődöttségek és számonkérések általánossá válnak, felerősödnek. Változna-e, ha valóban, egyenként tudnánk, kik és miért ülnek a buszokon? Ha az egyéni tévedéseket vagy épp kisszerűségeket, korrumpáltságot ki lehetne ismerni, meg lehetne mutatni, és valahogy el lehetne különíteni mindenki mástól, aki ennek a játszmának az áldozatává válik. Aligha.

A rítus lényege az elvonatkoztatás, az eleve tudás, az automatikus, fölül nem bíralt ismétlés. Magyarországon az idén buszoztatott buszozó pont olyan gyűlölt, mint a tavalyi, s ha jövőre lesz buszoztatás, az is ugyanezt a gyűlöletet váltja ki.

Magyarország határain kívül a buszokon, a buszok mögött persze változnak a dolgok. Megindult a lemorzsolódás, a gyanakvás, a kihátrálás. Sokaknak sok elszámolnivalójuk van. Mindazoknak, akik szövetséget kötöttek a jelenlegi hatalommal, egyre sürgetőbben számot kell vetni: mi van, ha bukik a jelenlegi rendszer? Ki lehet-e farolni mögüle időben, vagy ahogy a határon átjuttatott pénzekben, úgy a bukáson is osztozni kell? Mekkora lesz, ha lesz, a bukás? Mindent elsöprő, amely politikai hullákat hagy maga után? Vagy lassú, tapintatos, amely kisebb-nagyobb kompromisszumokkal, szemhunyással lehetővé teszi a túlélést? Mikor merre kell átigazodni, és hogyan?

Azoknak, akik nem kötöttek szövetséget a jelenlegi hatalommal – szép számmal vannak ilyenek, bár a Magyarországon erdélyizők, gyűlölködők ezeket az erdélyi embereket nem ismerik, ha ismerik, sem vesznek róluk tudomást –, el kell dönteni, továbbra is passzívak, távolságtartók maradnak? Vagy eljött az ideje az új szövetségek kötésének, az újraaktiválódásnak?

Szabadulni végre.

Bárhol áll is az ember, bármilyen döntéseket hozott is az elmúlt időszakban (elköteleződött, vagy szembefordult és ellenállt a magyar hatalomnak), ezekre a kérdésekre csak egyéni választ adhat. Mert nincs kollektív, kérielt erdélyi válasz rá. Ez jelentős részben a jelenlegi magyar kormány iránt végtelenül lojális RMDSZ bűne, kisebb részben a még gondolkodásképes erdélyi magyar ellenzéké, amely képtelen volt kitalálni önmagát, az RMDSZ-en és a magyar kormányon kívüli létét, bármennyire is látta a károkat. Számoljunk el ezzel mi, erdélyiek, a mi sarunk, a mi veszteségünk.

A kormányváltásra készülő magyarországi ellenzéknek is fontos, hogy mi (nem) történik Erdélyben, bár ennek a fontosságával vagy nincs tisztában, vagy taktikai megfontolások miatt mellőzi. Sokat segítene, ha lenne egy ellenzéki ajánlat a Magyarország határain kívül élő magyarok számára. Nem csak azért, és nem elsősorban azért, hogy a legközelebbi buszoztatás alatt kevesebben üljenek a buszokon. (Vagy épp a mai ellenzék buszaira üljenek át.) Nem azért, hogy a kettős állampolgárok szavazataival ne lehessen olyan könnyen zsonglörködni, mint eddig. Hanem elsősorban azért, hogy változzon az évszázadok óta úgy bejegesedett nemzetállami énkép. Hogy végre tanulva a bukásokból, a végletesen elmérgesedett konfliktusokból, az alá-fölé rendelődő viszonyokból, az álságos szimbolikus politikából, a hamis felelősségtudatból és valós felelőtlenégből valami egészen mást lehessen kitalálni.

Mi lenne, ha jönne egy olyan bátor, kormányzásra készülő ellenzéki politikus, aki ki merné mondani, hogy az évtizedek óta oly kenetteljesen emlegetett „támogatáspolitiká” elavult, korszerűtlen? Hogy az Európai Unióban a magyar közösségeknek már nem „támogatásra” van szükségük a magyar kormány részéről (kulturális, közösségi célokra megfelelő forrásokat biztosít az unió és a külföldi kormányok, önkormányzatok), hanem az eddiginél

sokkal aktívabb államközi, térségi együttműködésekre, diplomáciára. Magyarország új közép-európai beágyazódására – amelyben oroszánrészt válalhatnak a Magyarország határain kívül lévő közösségek?

Hol van az az ellenzéki politikus, aki a magyarországi kisebbségi problémák enyhítéséhez Magyarország határain kívüli példákat, segítséget venne igénybe. Pedig lenne mire hivatkozni. Vajon milyen lenne a magyarországi roma kulturális autonómia, ha azt az erdélyi magyarhoz hasonlóan körvonaloznák? Ha megjelenének a roma történelem- és irodalomoktatási programok, segédanyagok úgy, ahogy azok Erdélyben forgalomban vannak. Tudom, nem feleltethetők meg egymásnak a különböző etnikai kisebbségi csoportok, ahogy nem feleltethető meg egymásnak a román és a magyar nemzetállam sem (az előbbi toleránsabb sajnos). De azért nagyon sok minden fontolóra vehető az erdélyi példából.

Mi lenne, ha mindazt, amit a magyar kormányok a rendszerváltás óta megkíséreltek: a hátsó ajtón belopott revizionizmust, a társadalmi viszonyok túletnicizálását, a korszerűsíteni próbált avított nacionalizmust, most egy bátor húzással zárójelbe tenné valaki? Kidobná az ablakon.

Nem akarok lózungokat mondani, mit kellene ehelyett kínálni. Adná magát az „európaiság” – de hát mindannyian tudjuk, hogy ez mennyire formális, felszínes semmisség, mindaddig az, amíg nincs mögötte társadalmi, megélt realitás és az uniós politikával szembeni kritikus elemzőkészség, távolságtartás, újragondolás.

88

Az októberi buszoztatás mellett októberben az is botrányt okozott, hogy az udvarhelyi polgármester saját választóit kérdezte a Facebookon, lássa-e vendégül az ellenzéki miniszterelnök-jelöltet, Márki-Zay Pétert. Bumfordi kis gesztus volt, minden benne van, amit az erdélyi politikusok zavaráról, gyávaaságáról és kihátrálási kísérleteiről fentebb írtunk. Röhögött is rajta a magyar sajtó rendesen. Pedig legalább annyi röhögőnivaló van magyarországi politikusok teteszaságában is. Márki-Zay (s korábban Karácsony és minden már Erdélyt járó ellenzéki figura) arra vár, hogy legyen egy halvány megerősítés. Jöjjön egy mégoly soványka, periferiális szereplő, aki azt mondja: gyere, várunk, te vagy a mi emberünk itt a határon túl. Miféle hübrisz ez? Hát pont ebből kéne kilépni. Hogy Erdély ne a mi és a ti embe-reiteknek az ütközőzónája legyen, ne az ilyen kis feudális fraternizálásé. Ha lenne eleven kapcsolat, érdeklődés Erdéllyel, ha tényleg lenne szándék Magyarország térségi szerepének újragondolására, akkor a hatalomváltásra készülők úgy nyüzsögnének Romániában, Szlovákiában, Szerbiában, ahogy csak bírnák. Igazi közép-európai érdeklődéssel, könnyedséggel és természetességgel. Belaknák ezeket a vidékeket. Emberi és szakmai kapcsolatokat építenének ki. Nem kinkeservesen, kínos diplomáciai köröket futva a régi hatalom embereivel, szemet hunyva a tény fölött, hogy az átigazoláshoz statisztálnak. Meghívásokat kunyerálva, protokollrendezvényeken pukedlizve. Hanem igazi, eleven kapcsolatokat építenének.

Tektonikus társadalmi mozgások zajlanak mindenhol ezekben az országokban. Új politikai generációk jelennek meg. Átértékelődnek térségek, városok. Miközben a saját nacionalizmusába beletöpörödött orbáni Magyaror-

szág még mindig és egyre inkább a saját történelmi hübriszeinek a foglya. Ezt a töpörödöttséget ledobni, ebből kiszabadulni, mély levegőt szívni: mekkora lépés lehetne! Magyarországot az elzárkózó autokráciák rémképéből nyitott, együttműködő térségi központtá változtatni. Sok sok tudás kellene ehhez, valódi történelmi vízió, és a felhergelt társadalom megnyugtatóására, áthangolására való képesség. Messze vagyunk ettől. Ma még mindenki csak féli a magyar nacionalista csaholást, megúszná, kikerülné. Szőrmentén kezelné azt, amit természeténél fogva nem lehet szőrmentén kezelni, mert erre találták ki: a reakciós agresszió gerjesztésére.

Október van, a 23-i rendezvények, a békemenet ideje. A buszoztatásé. Rémes politikai rítusainké, amelyektől szabadulni nem tud és egyelőre nem akar senki. A legmerészebb álom, ami eddig megmutatkozott: az a szerepcsere. Voltunk, mint ti, lesztek, mint mi. Eddig ti buszoztattatok, ezután mi. Pedig, ha mélyen magunkba nézünk, mindannyian tudjuk, nincs más út, csak a szabadulásé. Leszállni ezekről a kényszerpályákról, kényszerjáratokról, és elindulni más irányba, máshogy.

Végel László

„Újra győzött a nacionalizmus”

89

2000. október 5-én, vagyis huszonegy évvel ezelőtt bukott meg Slobodan Milošević. Szerbiában ez a dátum is kétértelmű, miként kétértelmű az egész emlékezetpolitika. Antifasiszta partizánok? Igen, de soviniszta testvérharcot is kiobbantó csetnikekkel együtt. Antifasiszta mozgalom? Igen, de kommunisták nélkül. EU? Igen, de orosz háttérrel. El nem kötelezett mozgalom? Igen, de Tito szerepe nélkül.

Ez történik az iménti jeles esemény dátumával is. Akiknek ünnepelniük kellene, azok a szertefoszlott októberi illúzióikat gyászolják. Akiknek viszont gyászolniuk kellene (az emlékezetes napok bukott politikusairól van szó), ünnepelnek, mert újra hatalomra kerültek. Diadalmasan visszatértek, és nagy többséggel sorra nyerik meg a választásokat. A nevezetes október 5-ét a hivatalos média immár puccsnak, a vezetőit pedig puccsistáknak nevezik. Zoran Đinđićet beteretlék a szerb múzeumba, legendává vált. Sírját időnként megkoszorúzzák az ellenzéki pártok vezetői és a kormány tagjai is. Egy régi fotót veszek elő, amelyen Orbán Viktor magányosan álldogál Đinđić sírja előtt. Nem tudom, mit gondolt, de az arcáról őszinte gyász olvasható le. Ma azonban rendkívül szoros baráti viszonyt ápol Đinđić akkori ellenfelével, a 2000 októberében megbuktatott Aleksandar Vučićtyal. Úgy látszik, a politikában nem kívánatos a régi gyászra emlékezni.

Vagy mégis? Lapozgatom az azokban napokban írt *Időírás, időközben, 2000–2002* című naplójegyzetkötetemet. 2000 augusztusában Belgrádban

tartózkodtam. Az embargó ellenére a kirakatok tömve voltak, minden megvásárolható volt, amit az európai fővárosokban meg lehet venni. A kerthe-lyiségek is tömve. Egy ellenzéki rádió jelentette, hogy körülbelül huszonöt újságíró letartóztatott vagy informatív beszélgetésre hívtak. A városközi autótúton erős rendőrségi ellenőrzés. A főváros azonban derűs és jókedvű.

Pár nap múlva az újvidéki vásár ünnepélyes megnyitására a vásár portása két méterről föbe lőtte Boško Paroševićet, a tartományi végrehajtó tanács elnökét. A kormány média az Otpor nevű ifjúsági szervezet tagjait terrorizmussal vádolta. Folytak a letartóztatások Újvidéken, Belgrádban, a Vajdaság és Szerbia nagyobb városaiban. Az Otpor tagjai között keresték a felbujtókat. Úgy láttam, hogy az Otporban azok a fiatalok fogtak össze, akik tudják, hogy még harminc-negyven évet kell Szerbiában élniük. Erősödik a cenzúra – írtam naplójegyzeteimben –, ezért a lakásom tetőjére parabolaantennát szereltem fel. Egy világvevő rádió, internet, parabolaantenna és egy íróasztal mellett talán könnyebben viselem el a diktatúrát. Közben meghívtak a független újvidéki Ifjúsági Tribün háborús bűnösök felelősségéről szóló vitafórumára. A teremben csak húsz-huszonöt ember vagy még annyi sem gyűlt össze. A hangulat depressziós. A félelem beköltözött a lelkekbe. Talán jobban, mint a háborúk idején. Senki sem tesz fel kérdéseket, az előadás után mindenki sietve távozik a teremből.

A közvélemény-kutató intézetek adatai is lehangelőek. Továbbra is Slobo-
dodan Milošević a legnépszerűbb politikus: 24,2 százalékkal vezet a listán. Aztán következik Drašković 8,4 százalékkal, majd Šešelj 6,2 százalékkal. A hivatalos statisztika szerint Újvidék lakosságának 22 százaléka, vagyis minden ötödik polgár menekült. A nem hivatalos becslések legalább 10 ezerrel több menekültről szólnak. Tehát minden negyedik polgár menekültnek számít. A lakosság összetétele radikálisan megváltozott.

Mindenki az apátiáról beszélt. Ki gondolta volna, hogy pár hónap múlva lángokban áll majd a belgrádi parlament?

Milošević államelnök kiírta a rendkívüli elnökválasztást. Az ellenzéki pártok a tízéves vereség után végre összefogtak, és országszerte nagy tüntetéseket szerveztek. Füttyülővel a nyakunkban feleséggel esténként kivonultunk a Szabadság térre, regényeim egyik színhelyére, és füttyszóval tiltakoztunk Milošević rendszere ellen. Közéleg a választás. Az ellenzéki politikusoknak el kellett dönteniük, hogy ki legyen az Egyesült Szerbiai Ellenzék jelöltje. A legerősebb párt elnöke, Zoran Đinđić azt remélte, hogy a nacionalista Miloševićet csak másik nacionalista döntheti meg. Így esett a választás Vojislav Koštunicára.

A szemerkélő esőben Újvidék főterén nem annyira a szónokokat hallgattam, hanem az embereket figyeltem. Mi játszódik le bennük? Nehéz lesz-e búcsút venni a nacionalizmustól? Kitalálható lesz-e egy másik Újvidék? Még mindig van remény, rebesgettem magam elé, miközben az egymással ellentétes jelszavakra figyeltem. A liberálisok és a demokraták azt skandálták, hogy Milošević diktátor, a nacionalisták pedig nem azt nehezményezték, hogy három háborút folytatott, hanem azt, hogy mindhárom elvesztette. Elvesztette Koszovót is. Együtt füttyültek a liberálisok, a demokraták és a

nacionalisták. A választáson vagy fél százalékkal győzött az egyesült ellenzék: az egyik nacionalista legyőzte a másikat. Igaz, hogy nacionalista, de reméltük, hogy demokrata lesz.

Milošević nem ismerte el a választási eredményeket, mire megerősödött a tüntetéshullám.

2000. október 4-én a déli órákban az újvidéki Futaki utcán hatalmas tömeg menetelt a városközpont felé. Az élen az Otpor vezetői álltak, akik eldöntötték, hogy ők avatják fel a NATO rakétái által lerombolt újjáépített újvidéki Duna-hidat, amelyet a tervek szerint Slobodan Milošević államelnöknek kellett volna másnap felavatnia. A Szabadság téren az Otpor felszólította a vacilláló ellenzéki pártvezéreket, szólítsák fel a tagjaikat, hogy este 7-kor gyülekezzenek a főterén, ahonnan elindulnak bevenni a rendőrség és a katonaság által őrzött hidat. Ha a pártvezérek erre nem hajlandók, akkor ellenük tüntetnek. A pártvezérek engedtek, és felszólították a tagságot, hogy vegyenek részt a híd ostromában. Estére még nagyobb tömeg gyűlt össze, és elindult a híd felé. Sokak szerint 60 ezren voltak. Az egyre harciasabb tömeg visszavonulásra kényszerítette a rendőrséget. Éjfél után az ifjúság tánclépésben kelt át a hídon.

Másnapra volt bejelentve a nagy belgrádi tüntetés. Naplójegyzeteim szerint a *PressNet* portálnak megígértem, hogy „helyszíni közvetítésben” számolok be az eseményekről.

A vidéki tüntetők Belgrád irányába tartanak, írtam 14:05 perckor. Délelőtt a kragujevaci és a Gornji Milanovac-i tüntetők áttörték a rendőrségi útlezáró torlaszokat. A rendőrség megtorpant. Az állami televízióban száz újságírónak és technikusnak felmondtak, kétszáz újságíró azt követeli, hogy az állami televízió lépjen sztrájkba. Sokak szerint délutánra egymillió tömeg gyűlt össze, a tüntetők behatoltak a parlamentbe. A rendőrség nem avatkozott be, a parlament lángokban állt. A *PresNeten* összegeztem a történeteket. „A tereken feszülten várakoznak az emberek. Az utcákon énekelnek. Az autók túlkölnék. A médiumok felszabadultak. Az emberek olyan szavakat hallanak, amilyeneket még nem hallottak. Kissé félnek tőlük, de azért lelkesednek. Félnek az éjszakától is, nem csak a szavaktól. Az ellenzéki vezetők bejelentették: Milošević ezen az éjszakán visszavághat. Koštunica beszédet tartott, amelyet az állami televízió közvetített. Az új elnök nem ismeri el a hágai ENSZ-bírósgót. A Nyugat felelősségét helyezi előtérbe. A nacionalizmusról egy szót sem ejt. Milošević úgy jött, mint egy természeti csapás. Más baj nincs. És nem is volt. (2000.10. 06. 03:34)

Hajnalban Radnóti Sándornak is írtam néhány sort. „Cseppet sem vagyok optimista, írtam, a tényleges változás valóban nehezen köszönt ránk, de azért nagyon nehéz elképzelni, hogy az ember másképpen lélegzik majd. Eddig sosem éreztem ezt. Még ki kell bírni a mai éjszakát, s akkor majd próbálok hozzászólni.” (2000.10.06, 2:48). A következő nap Szerbhorváth Györgyöt röviden tudósítottam: „A nacionalizmus újra győzött.” (2000. 10. 07 12:41).

Pár nap múlva Milošević lemondott.

Vojislav Koštunica lett az új államelnök.

Zoran Đinđić lett a kormányfő. Az EU-politikusok tisztelgő látogatásokat tettek Koštunicánál. Zoran Đinđić kiszolgáltatta Slobodan Miloševićet a há-gai bíróságnak. Vojislav Koštunica határozottan tiltakozott. Zoran Đinđić népszerűsége mélypontra zuhant. A vörös sapkás belügyi rendőrség fegy-veresen kivonult az autópályára, hogy tiltakozzon a kormány ellen. Zoran Đinđić a kormányülésén a belügyminiszterét faggatta: ha a vörössapkások el akarják foglalni a kormány épületét, van-e olyan erő, amely azt megaka-dályozná? A belügyminiszter széttárta a karját és bejelentette: nincs.

Pár év múlva a titkosrendőrség emberei meggyilkolták Zoran Đinđićet.

A nacionalizmus – Koštunicának köszönhetően – újra győzött. A vita a mai napig arról folyik, hogy tévedett-e Đinđić, amikor azt gondolta, hogy a na-cionalistát csak egy másik nacionalista győzheti le. Akik tévedését hangoz-tatják, elismerik a csapdahelyzetet: ha nem Koštunica az ellenjelölt, akkor Milošević kerül ki győztesen.

Csak hogy Milošević bukásáért nagy árat kellett fizetni.

2010 után némileg módosított kiadásban visszatért a 2000-ben megbukta-tott régi gárda Aleksandar Vučićyal az élén.

Valami mégis történt. Szerbia többé nem kitagadott pária. Az ellenzék újra felaprózott. Belgrádban időnként tüntetnek az autokrata rendszer el-len, de a rendőrség durván szétveri őket. A külföldi tőke az olcsó munka-erőnek köszönve egyre többet fektet be Szerbiába. Angela Merkel német kancellár búcsúlátogatást tett Belgrádban, és kijelentette, hogy Aleksandar Vučić megbízható politikus.

92

Huszonegy év után a Kapetan Dragan, a háborús bűnökért elítélt félka-tonai egység parancsnoka büntetésének letöltése után látványosan aláírá-sokat gyűjt Đinđić gyilkosának felmentése érdekében. A hatóság helyiséget biztosított az általa alapított „humanitárius alapítványnak”. A budapesti Várkert bazárban megtartották a kétévenként sorra kerülő Demográfiai Csúcs nevű konferenciát, Orbán Viktor kifejezte Vučić és Szerbia iránti ro-konszenvét. A *Telex* portál jelentése szerint megállapította, hogy „a Balkán jövője fogja meghatározni az európai biztonság jövőjét”. Szerinte a Nyugat-nak szakítania kell „azzal az évszázados politikával, hogy a Balkánt saját biztonságuk érdekében ütközőzónának tekintik”. Erélyesen elutasította a Balkán-sztereotípiákat és a Magyarországot támadó „újmarxista baloldalt”.

A Balkánon eközben növekszik a feszültség. Miközben e sorokat írom, fo-kozott harckészültséget rendeltek el a szerb hadsereg két déli egységénél. Szerbia és Koszovó határán pattanásig feszült a helyzet. Helikopterek és katonai repülőgépek köröznek a Koszovóval határos légtérben.